

Interpretace (nejen) obrazových dat

MICHAL ČERNÝ

Naše kultura je stále víc zaměřená na obraz – ať již jde o rozvoj televizního vysílání nebo internetu - obě média intenzivně pracují s obrazem, jako základním komunikačním prostředkem. Člověk je tak stavěn před problém, jakým způsobem má těmto datům porozumět a jak je má chápat. Stojíme tak mezi Nitzeho tvrzením, že nemůžeme odmítnout možnost, že svět zahrnuje nekonečné množství interpretací¹ a současně zcela přirozeným požadavkem pozitivistické pozice, jenž vyžaduje možnost porozumět fenoménům, které nás ovlivňují.

Velmi často dnes není problém v tom, že by divák nerozuměl tomu, s čím je v galerii nebo muzeu konfrontován, ale spíše v absenci jasného referenčního rámce, do něhož by mohl viděné a prožité zasadit.² Symbol je něčím co je na jedné straně závislé na kulturním rámci tvůrce i diváka, ale současně může být silně individuální.

Zajímavou skupinou symbolů, které je možné v obrazových datech nalézt, jsou takové obrazové prostředky, které naopak představují určitou kulturně a dějinně nezávislou vrstvu vyjadřovacích prostředků, kterým by porozuměl dnešní člověk velkoměsta stejně dobře, jako Viking či neandrtálec. Takovým, příkladem může být letící šíp, který odkazuje na pohyb či určení směru, tak jak se sním setkáváme na jeskyních malbách, stejně jako na dopravních značkách či logu Škody Auto.

Pokud usiluje o interpretaci nějakého uměleckého díla či jiného netextového zdroje dat, můžeme začít pohledem na trojí co:³

1. Co je to?
2. Co to znamená?
3. Co to znamená pro mě?

První otázka se vztahuje k samotnému dílu a nevyžaduje žádné speciální znalosti či dovednosti. Měli bychom se podívat na styl a druh objektu, který sledujeme. Druhá rovina se také týká opět díla jako takového, ale vyžaduje již znalosti ohledně stylu, autora, doby atp. Je zřejmé, že bez těchto dvou kroků není možné samotnou interpretaci díla provést, ale současně nejde o vlastní interpretaci. Ta nastupuje až na základě dobrého znalostí faktů, která ústí do třetí otázky - Co to znamená pro mě?

Je jistě zajímavé sledovat ještě jeden rozměr v oblasti vizuální tvorby, totiž její roli v oblasti lidského poznání. Velký znalec mentality Rusů Tomáš Špidlík to ilustruje na známém příkladu. Pokud chce Středoevropan něco vysvětlit, užívá pojmy a slova. Až když příjemce nepochopí, snaží se nakreslit obraz. Člověk Východu postupuje právě opačně. Primárním nositelem sdělení je zde obraz, což se projevuje také v oblasti architektury nebo náboženství.

¹ F. Nietzsche: Radostná věda, aforismus 374. Praha: Aurora, 2001.

² ZÁLEŠÁK, Jan. Rámce interpretace (K interpretaci obrazů v odborných diskurzích a ve výtvarné výchově) [online]. 2007 [cit. 2012-10-03]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Radek Horáček. Dostupné z: <<http://theses.cz/id/el9tmh/>>.

³ Tamtéž

Právě z oblasti náboženství pochází zajímavý příklad spojení obrazu a slov. Ikony, tedy obrazy užívané v pravoslavné církvi v rámci kultu, se namalují, ale píší. Autor má přesně zadané postupy a zná symboliku stejně, jako věřící. Interpretace obrazu je pak (při dobré odborné vybavenosti osob) velice podobná, bez ohledu na interpretujícího. Zajímavé je, že ač se také na Západě prosadila řada symbolů a figur, nikdy nedošlo k tomu, že by byly obrazy psány.

Problém postmoderny

Tento pojem pochází z knihy Jeana-Françoise Lyotarda *O postmodernismu* (La condition postmoderne), která vyšla v roce 1979. Základní myšlenkou je pluralita názorů a jejich zrovnoprávnění. S tím souvisí také značně kritičtější přístup k umění, vývoji světa a vědy. V rámci postmoderny existuje silná skepse, která se týká existence pozitivní evoluce lidského poznání a celkového rozvoje. V dnešní době bychom mohli říci, že důraz na pluralitu popisu reality zašel tak daleko, že lze hovořit o eklekticismu a synkretismu.

Myšlenkové podhoubí postmoderny je relativně zřejmé, jde totiž o kritiku moderny, která se jeví jako vyprázdněná, nekulturní a problematická. Selhání některých elit, stagnace kultury a rozvoj pokleslých uměleckých žánrů vytvořili kontext, ve kterém se postmoderna mohla plně rozvinout. Zajímavé v tomto ohledu je, že se jí daří podstatně lépe v Evropě, než v zámoří či třeba v Japonsku.

Právě pád hodnot a autorit je pro postmodernu typický a objevuje se nejen v ní, ale také třeba v moderní filosofii či analytické etice. Primárně se musíme shodnout na tom, co znamenají pojmy, kterých užíváme. Až na základě této shody se spolu můžeme o nějakém problému vlastně bavit. Tímto způsobem by bylo možné shrnout základní prvky budování postmoderní kultury.

Ta přitom zasahuje do literatury (Umberto Eco, Salman Rushdie), výtvarna (Robert Barry, Andy Warhol), architektury (architekti Charles Jenks, James Frazer Stirling), divadla (Václav Havel) i dalších oblastí. Často se nám může zdát, že nějaké umělecké dílo zobrazuje něco zcela jiného, než o čem nás poučuje autor v úvodním slově. Důvody jsou zřejmé – jiný slovník, než je naše intuitivní chápání reality.

Z hlediska výše řečeného představuje chaos postmoderny zásadní problém v tom, jakým způsobem lze vnímat a interpretovat současné umění. Není možné jít cestou znalosti jednotlivých uměleckých forem a symbolů, ale spíše studovat jednotlivé osobnosti a kontext, ve kterém díla vznikají. Často jde v rámci postmoderny právě více o kontext, než nějakou univerzální kvalitu díla nebo kvalitu jeho „řemeslného“ provedení.

Logo, erb, značka

Zajímavou oblastí jsou také speciální obrazové objekty, které mají speciální způsob interpretace. Prvním ze třídy objektů, o kterém bychom se mohli zmínit je logo. Jak již jazyková struktura slova napovídá, je spojen s řeckým logos, což je slovo či pojem. Jde o grafické vyjádření slova, které označuje firmu, organizaci, produkt či značku. V současné době vznikají různé žebříčky hodnoty značek a právě loga jsou jejich nedílnou součástí. Stávají se součástí firemní identity, marketingových kampaní atp.

V našem kulturním kontextu byl mimořádně důležitý erb či znak. Heraldika⁴ (z latinského heraldus – herold) je pomocná věda historická, která se zabývá studiem pravidel a zvyklostí, podle nichž se znaky tvoří, popisují, určují a kreslí.⁵ Právě oblast znaků a erbů je totiž pěkným příkladem toho, že mohou existovat přesná pravidla, která nám umožňují obrazům rozumět. Jistě ne vždy dokonale, ale podle počtu střapců snadno poznáme, zda jde o erb kněze, biskupa či kardinála, podobně jako nám prozradí různé klenoty či přílby.

O značkách jsme již také hovořili v samotném úvodu. Jejich tvorba musí vycházet z dobré znalosti sociálních etnologických studií, protože (na rozdíl od erbů) nemohou počítat se znalostí jejich uživatele, ale přesto mu musí být dostupné a snadno pochopitelné. Jde o snad vůbec nejsložitější oblast užitého designu, které se často nevěnuje dostatečná pozornost.

Shrnutí

Interpretace obrazových dat a jejich převod na informace není vždy jednoduchou záležitostí. Přesto je možné říci, že do dnešní intelektuální výbavy každého člověka tato činnost bezesporu patří. Od čtení grafů a tabulek, přes infografiku až po porozumění výtvarnému umění a jeho reflexi.

Současná pluralita je někde mezi přesnými návody a popisy, které dnes intenzivně čerpají z věd jako je psychologie, sociologie atp. a chaosem postmoderny, která zavrhlá všechna a pravidla, hodnoty a autority. Přesto se také v tomto světě musí člověk postmoderní společnosti vyznat a nějakým způsobem s takto získanými informacemi pracovat.

Literatura

BAUMAN, Zygmunt. Úvahy o postmoderní době. Vyd. 2. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002, 165 s. ISBN 8086429113.

LYOTARD, Jean-François. O postmodernismu: postmoderno vysvětlované dětem : postmoderní situace. Vyd. 1. Praha: Filosofia, 1993, 206 s. ISBN 8070070471.

NIETZSCHE, Friedrich. Radostná věda, aforismus 374. Praha: Aurora, 2001.

PROKEŠ, Jan. VV027 Kultura postmoderny. [online]. [cit. 2012-10-03]. Dostupné z <<http://www.fi.muni.cz/~qprokes/postmoderna/postmoderna.htm>>

ZÁLEŠÁK, Jan. Rámce interpretace (K interpretaci obrazů v odborných diskurzích a ve výtvarné výchově) [online]. 2007 [cit. 2012-10-03]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Radek Horáček. Dostupné z: <<http://theses.cz/id/eI9tmh/>>.

⁴ Dále pak analogicky vexilologie, sfragistikou.

⁵ <http://cs.wikipedia.org/wiki/Heraldika>